

IRODALOM.

Gróf Mikó Imre levelezése.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület, fennállása ötven éves fordulója alkalmából kiadja nagy alapítója, gróf *Mikó* Imre levelezését. E kiadás alapjául Mikó 1855—1860 közt vezetett leveleskönyvei szolgálnak, melyekbe ő fontosabb, megőrzésre érdemesnek vélt leveleit sajátkezüleg lemásolta s utánuk mindjárt a reájuk vonatkozó válaszokat is beírta. De mivel Mikó ezt a jó szokását csak 1855-ben kezdte, élete utolsó éveiben pedig — nagymérvű elfoglaltságában — teljesen abbahagyta, levelezése csonka és hézagos, mert míg pl. 1848-ból hat levele maradt reánk, az 1849—1854 közti évekből *egyetlen levelét sem ismerjük*, életének utolsó 17 esztendejét pedig (1876 szept. 16-án történt haláláig) alig 20 levél képviseli. Mikó leveleskönyvei anyagát kiegészítik azonban ama levelei, melyek az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltárában őriztetnek, továbbá a M. Nemzeti Múzeum és M. Tud. Akadémia könyvtáraiban találhatóak vagy melyeket egyesektől lehetett megszerezni. Az eddig felkutatott és összegyűjtött levelek száma immár *meghaladja az ezeret* és e gazdag levélanyag alapján *Mikó* Imre az alábbiakkal állott levelezésben:

Alexi János gör. kath. püspök, Almási György, gróf Almássy János, Andrassy István gyulafehérvári kanonok, Antos Ferencz, Auvander Antal gazdatiszt, báró Apor Károly, báró Apor Sándor, Auerbach László cs. kir. rendőrfőnök.

Id. Bágya Ferencz, Balásházy János, Balassy Ferencz lelkész, Balázsfalvi múzeumi tánczvigalmat rendező bizottság, nagybaczoni Baló Sámuel, Barsay László, Bartal György, Bartakovics Béla egri érsek, Bartha Sámuel, Bécsi cs. kir. archaeologiai társaság, Bécsi magyar nemzeti tánczvigalom választmányja, báró Bedeus József, ifj. báró Bedeus József, Benedek József esperes, Benkő Károly, iktári gróf Bethlen Domokos, gróf Bethlen Leopoldné, szül. Kienmayer bárónő, Biasini Domokos, Biluska János kereskedő, Bíró Miklós tanácsos, Bocskor Mihály, Bodor Pál lelkész, Borosnyai László ügyvéd, Brassai Sámuel tanár, Brúz Lajos, galaczi Buda Imre, Bukuresti ev. ref. egyház előljárói.

Császár Ferencz kir. hétszemélynök, Csató János, Cseh Ignác, Cseke Sándor birtokos, Csekonics Leona, szül. Liptay bárónő, Csengeri Antal, Cserey Farkas, báró Czoernig Károly.

Daniel Gábor, Danielik János kanonok, Deák Ferencz, Décsey Károly, Deési társalkodási egyesület, gróf Dessewffy Emil, Dobozy István, dr. Dono-

gány Jakab, Dósa Elek, Dózsa Dániel, Draskóczi Gábor sárospataki hittan-hallgató, Duchony Ferencz technikus.

Eder Károly, Eisenberger Lipót, dr. Engel József orvos, Eördögh András, báró Eötvös József, Erdély Vazul nagyváradai gör. kath. püspök, Erdélyi ev. ref. egyházi főtanács, Erdélyi helytartósági elnökség, Erdélyi honisme-egyesület választmányja, Erdélyi János tanár, Erdélyi természet-tudományi társaság, gróf Eszterházy László.

Farkas György unitárius lelkész, id. Farkas Sándor, Finály Henrik tanár, Fogarasi Mihály nagyváradai érkanonok, Fogarasi Sámuel esperes, gróf Forrayné, szül. Brunswik Julia grófnő, udvarhölgy, Fosztó Ferencz algon-dnok, Földváry Mihály, Franzenau József, Fülöp Elek.

Gámán Zsigmond, báró Gamerra Gusztáv, Gauri Ferdinánd-bányák műtársulata, Geréb Elek, dr. Glück Izidor orvos, Gönczi Pál tanár, Groiz János, Gúthy László, Győrffy Iván tanár, báró Győrffy Sámuel, Gyulafehérvár város tanácsa, gróf Gyulay Lajos.

Hadnagy Péter ref. lelkész, Haynald Lajos erdélyi püspök, Hajnik János jószág-igazgató, ifj. gróf Haller Ferencz, ifj. gróf Haller György, gróf Haller Ignác, özv. gróf Haller Jánosné, Hámorszky István számtiszt, Hann József, Henter János, Hiry Ferencz zilahi ref. tanár, Hodor Károly, Hoffmann Pál Lajos, törv. bíró, Horváth Döme, Horváth József, Hosszú László, Hauchard József sóbányanagy.

Ipolyi Arnold, Issekutz Bogdán, Jakab Bogdán polgármester, etédi Jakab György, Jakab János ügyvéd, báró Jósika Géza, báró Jósika Sámuel.

Kakucsai Zsigmond, id. gróf Karacsay Sándor, Karaszek Ignác, gróf Károlyi György, gróf Károlyi István, Kárvázy Zsigmond ügyvéd, Katona János, Kazinczy Gábor, Kedves Tamás, gróf Kemény József, özv. gróf Kemény Józsefné, szül. Lang Nina, gróf Kemény Sámuel, báró Kemény Zsigmond, Kenessey Kálmán, Kerekes Sándor tanár, Kertész László ügyvéd, Keserü Mózes kanonok, Királyi Pál szerkesztő, Kirinyi Lajos rudai bányanagy, Kis Ferencz ref. tanár, özv. Kiss Sámuelné, gróf Klebelsberg Vilmos, Kollarcsik István rozsnyói püspök, Kolozsvár sz. kir. város tanácsa, Kolozsvári kerületi hivatal, Kolozsvári polgári biztosítéki intézet, Kolozsvári ref. főtanodai előljáróság, Koós Ferencz, Korizmic László tanácsos, gróf Kornis Ferencz, gróf Kornis Gábor, gróf Kornis Károly ny. őrnagy, nagyajtai Kovács István, Kovács László, Kozma Dénes udv. tanácsos, Krémer Sámuel, Kubinyi Ágoston, Kugler János technikus, Kunst József kalocsai püspök, Küküllővári uradalmi tisztség.

Laskay Lajos, bogszegi László Ferenczné, szül. Szücs Jozefa, László József bányanagy, gróf Lázár Dénes, id. gróf Lázár János, gr. Lázár Mihály, gróf Lázár Mór, dr. Lészay Dániel orvos, Lészay Lajos, Lévy József, herczeg Lichtenstein Frigyes, báró Löwenthal Sámuel, Lukácsy József.

Magyar-honi földtani társaság, Magyar Nemzeti Múzeum, Magyar természettudományi társulat, Magyar Tudományos Akadémia, Majer István áld. pap, Menyhárt Ágoston kegyes-rendi tanár, Mihályi Károly tanár, gróf Mikes Benedek, gróf Mikes János, Mikó Antal, Mikó Mihály, Miskolczi nemzeti színház-építő r. t., Moga törv. jegyző, Mogyoróssy János, Mohay Sándor, Mojsisovics Vilmos technikus, dr. Mommsen Tivadar tanár, Müller Frigyes tanár, Müller József.

Nádaskay Lajos szerkesztő, Nagyenyedi főiskola előljárósága, Nagyenyedi főiskola tanári kara, Nagyenyedi olvasó egyesület, Nagyenyedi ref. kol-

légium, Nagy Lajos, szotyori Nagy József ének- és zene-tanár, Nagy Mihály gör. kath. lelkész, Nagy Miklós polgármester, kebelci Nagy Sámuel, Nagyszebeni magyar olvasó egyesület, Nagyszebeni természettudományi egyesület, Neugeboren János Lajos.

Ormós Zsigmond, dr. Ötvös Ágoston orvos.

Pagonyi Dénes, Páll Imre, Pállfy Elek, Pállfy Mihály, Pataky Ferencz, Pataky Pál ev. ref. tanár, dr. Pávay Elek vegyész, Pekry Sándor, Perlaky László tanár, Petri Ádám marosvásárhelyi polgármester, Petrichevich-Horváth Albert, Piskolti helvét hitvallású egyházi előjáróság, Polgári Lajos zilahi polgármester, Pompéry János, hidassi Prielle Kornélia.

Gróf Ráday Gedeon, báró Rauber Nándor, Regius János ny. főbíró, gróf Rhédey István, Rikán belőli egyházközség iskolai választmánya, Roskoványi Ágoston váci püspök, ifj. Róth Pál gyógyszerész.

Salamon József, báró Schaguna András erd. gör. kath. püspök, libloyi Schuller Frigyes jog-tanár, Schuller János Károly, herczeg Schwarzenberg Károly erdélyi kormányzó, Scitovszky János biboros, esztergomi herczegprimás, Sepsi helvéthittük részleti zsinata, Sepsiszentgyörgyi ev. ref. algimnázium előjárói, Simanics G., Sipos Péter körmöczbányai bányaigazgató, Solymossy Károly polgármester, Somlyói János udv. tanácsos, Sterka Sulucz Sándor érsek, Stetter Frigyes mérnök, Szabó György szászvárosi tanár, dr. Szabó József, Szabó Károly, Szakmáry Sámuelné, szül. Berényi Róza, Szalánczi Elek, Szalánczi Sámuel, Szalay László, Szaniszló Ferencz, P. Szathmáry Károly, Szász István tanár, Szászvárosi ref. gimnázium előjárósága, Száva Farkas, özv. gróf Széchenyi Istvánné, Székely Gergely, Székely Mózes unitárius püspök-helyettes, Székelyudvarhely város tanácsa, Szénffy Gusztáv, Szentiványi György, báró Szentkereszti Zsigmond, Szentkirályi Gábor, Szentkirályi Zsigmond, Szilágyi István, id. Szilágyi Lajos, Szilágyi Sándor tanár, Szilágyssomlyói kaszinó, dr. Szócs Sámuel, Szöllősy Sámuel polgári női szabó.

Gróf Teleki Domokos, gróf Teleki Gyula, gróf Teleki József, gróf Teleki Miklós, gróf Teleki Sándor, gróf Tholdalagi Ferencz, Tiboldi István lelkész, Tisza László, Toldy Ferencz, Tomory Anasztáz, Torma József, Torma Károly, Tóth Balázs tanár, Tóth Ferencz, Tóth Lőrincz, Török János, Török Pál, gróf Traun Ferenczné, szül. Bethlen Borbála, Trausch József pénzügyi tanácsos, dr. Trauschenfels Jenő.

Ugron István, Ugron Lázár, Ugron Zsigmond, Újfalvy Sándor, Úrházi György szerkesztő, Ürményi József.

Vajda László nagykőrösi polgármester, Vajda Simon törv. titkár, Vályi Elek esperes, kéméndi Váradai Ádám, Váradai László, Vay Gyula, Veress Ferencz fényképész, Veress Márton cs. kir. bányanagy, dálnoki Veress Sándor árvaszéki ülnök, Vida Károly, Wáncza József abrudbányai polgármester, Wandler Frigyes polgármester, Werner László, Wurschbauer Károly bánya-mester.

Zajzoni Ráb István, Zeidler János igazgató, Zeyk János, Zilah város tanácsa, Zilahi cs. kir. kerületi törvényszék, Zilahi ref. főgimnázium előjárósága, Zudor Elek, Züllich Rudolf szobrász és Zsigmondy Gusztáv.

E szép névsor tanúsága szerint 313 emberről tudjuk, hogy *Mikóval* levelezésben állott; de kortársai között bizonyára többen is voltak, a kikkel levelezett s kiknek ma már nevét sem ismerjük, mivel Mikó leveleskönyveiben sokszor 5—6 hónapos hézagokra akadunk, a hozzá intézett levelek

pedig Mikó hagyatékában nem maradtak reánk; meg aztán Mikó levelei is szétszóródtak vagy ismeretlen helyeken lappanganak. De minthogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület e kiadványban arra törekszik, hogy Mikó Imrének *lehetőleg minden levelét* felölelje, tisztelettel kéri e lapok olvasóit s kivált a fenti jegyzékben felsoroltak utódjait és örököszeit, illetve intézeteket, hatóságokat vagy közgyűjtemények kezelőit, sziveskedjenek — a tudomány érdekében — irataikat átnézni s a bennük netalán megmaradt Mikó-leveleket (tehát a Mikótól vagy Mikóhoz írt leveleket) a kiadvány céljára *kétheti időre* kikölcsönözni s a kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatósága címére *ajánlott* levélben megküldeni. E levelek a sajtó alatt levő több kötetes nagy munkában a beküldő neve megörökítésével fognak megjelenni; érettük a könyvtár igazgatósága szavatol és azokat lemásoltatásuk után hiány nélkül s köszönettel visszaküldi.

Berzeviczy Albert, Beatrix királyné (1457—1508.) Történeti élet- és korrajz. (Magyar Történeti Életrajzok.) Budapest. Athenaeum 1908. 695 l.

Soha annyi kimagasló egyéniség nem szerepel a történet színpadán, mint a XV. és XVI. században Itáliában. Azonban a kiváló személyek e fényes sorában nemcsak a férfiak, számos nő is megörökíti nevét e ragyogó kor évlapjain. Közéjük tartozik Beatrix királyné is, vagy a hogy hazájában nevezték, Beatrice d'Arragona. Nem hősiessége tette azzá, mint rokonát, Isabella Gonzagát vagy Vittoria Colonnát, nem is szépsége, mint Lucrezia Borgiát; a sors szeszélye emeli ki, mely őt legnagyobb nemzeti királyunk nevévé tevé. Ennek a nőnek életét és jellemét rajzolja meg Berzeviczy Albert.

Mintáját Italia történetének egyik legbuzgóbb kutatója adta meg, Gregorovius, Lucrezia Borgiájáról írt monografiájával. Mindkét író az a titokzatosság ingerelte, mely fátyolként fődte el e két híres nő alakját. Gregorovius megmutatta, hogyan kell ezt a munkát elvégezni: összegyűjtött minden adatot, minden rágalmat, pletykát, mely Lucrezia nevéhez fűződik s a kellően megrostált adatok összeállítását után magától oldódott meg e gyönyörű asszony lelkének rejtélye. Ezt a módszert követte Berzeviczy is. Sok utánjárással és fáradsággal gyűjtötte adatait, tanulmányozta a hazai, külföldi, első sorban olasz levéltárakat, a nápolyi, ferrarai udvar, a velencei tanács számadásait. Mindezek nemcsak Beatrix leány- és özvegykorára nyújtanak felvilágosítást, hanem a Mátyás oldala mellett eltöltött évek nem egy eseményét is megvilágítják.

Az olasz források a legnagyobb magasztalás hangján írnak Beatrixról, a magyar történeti irodalomban pedig mint fondorkodó, haszonleső asszony szerepel, ki végtelen önzésével nemcsak férjét hozza nem egyszer kellemtelen helyzetbe, hanem úgyszólván romlásba taszítja egész Magyarországot. E két homlokegyenest ellenkező ítélet okát Berzeviczy az olasz és magyar felfogás közötti áthidalhatatlan ellentétben látja. A mint adatait sorakoztatja, lépésről-lépésre e két ellentétes elv összeütközését látjuk s világossá lesz előttünk, mivel szolgált rá honfitársai dicsőítésére, mivel vont a magára a magyarok gyűlöletét.

Nápoly, a királyné hazája, ma is Italia legromlottabb városa s még inkább az volt a középkorban. Aljas, ingatag, lázongáshoz szokott népen

uralkodott az arragóniai ház nápolyi ága s ez az uralkodócsalád is méltó volt alattvalóihoz. Beatrix atyja, a középkori olasz zsarnok típusa, valóságos szörnyeteg, kinek párját a Viscontiak, Malatesták, Borgiaék között találjuk, kiknek története borzalmasság tekintetében túltesz a ponyvairodalom legremesebb termékein. Ily környezetből került Beatrix hazánkba, mely műveltség tekintetében jóval mögötte maradt régi hazájának, de romlatlan erkölcsseivel magasan állott fölötte. Beatrix fondorkodásai, melyeket Itáliában a kormányzás szokásos eszközeinek ismertek el, új alattvalói körében csak gyűlöletet keltettek. Az a mód, a hogy Beatrix a birtokába jutott befolyást és hatalmat fölhasználta, önkénytelenül azt a híres mondást juttatja eszünkbe, melyet a pápává választott Giovanni Medici intézett unokaöccséhez: „Élvezzük a pápaságot, mivel Isten adta nekünk“. Beatrix is Isten adományának tekintette Mátyás hatalmát és vagyonát, melyet ő a maga és rokonai számára akart használni. Ezt az eljárást egy bizonyos pontig még lehetne menteni. A míg csak magának akart kedve szerint való helyzetet biztosítani, a míg csak rokonait akarta támogatni, addig — bár őseink mindkét törekvésében csak rosszindulatot láttak — a történetíró nem törhet pálcázat fölötte. De midőn mérhetetlen becsvágyában az őt jogosan megillető helyzetet fölül akart emelkedni, mikor még férje életében ennek halála esetére a királyi méltóságot magának akarta megszerezni, méltán vonja magára a kortársak és az utódok ítéletét. Még súlyosabbá teszi ezt Mátyás halála utáni viselkedése, a királyválasztáson való szereplése, botrányos házassági pöre. Nem szolgálhat mentségeül, hogy vele a magyar urak is gyalázatos játékot űztek.

Másfelől voltak Beatrix jellemének tiszteletreméltó vonásai is: melegen ragaszkodott családjához; nemcsak pártolta a tudományokat és művészeteket, hanem maga is igen művelt asszony volt; sokat költött ugyan, de a jótekonyság és adakozás terén példát mutatott alattvalóinak; hatalmas királyné volt s bukásában is méltósággal viselkedett. Jó tulajdonságainak hasznát inkább honfitársai látták, a magyarok csak fogyatkozásait.

Beatrix irodalmunkban nem most talált először feldolgozásra, azonban Beatrix nápolyi élete most nyílik meg először a magyar közönség előtt.

Berzeviczy ha járt úton halad is Beatrix magyarországi életének megrajzolásában, nem lesz pusztá másolóvá. Bíráló szemmel nézte a már feldolgozott anyagot, számos új adattal gyarapítja, egészíti ki elődei munkáját s számos tévedésüket igazítja helyre. Elfogulatlanság és egyoldalúságtól ment magasabb szempontok jellemzik művét. Különösen hazánkön kívüli adatok felkutatásával és feldolgozásával tett nagy szolgálatot a történettudománynak, a melyekre támaszkodva rámutathatott arra a szűk látókörré, mely eddig Beatrix megítélésében megnyilatkozott.

Császár Ernő.